

dr hab. Stanisław Kosmyńska, prof. UŁ

Uniwersytet Łódzki

e-mail: skosmynska@uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4131-4762>

Granie na emocjach. Dyskurs polityczny Javiera Mileia w czasie kampanii prezydenckiej w Argentynie

THE POLITICS OF EMOTION: JAVIER MILEI'S DISCURSIVE STRATEGY IN ARGENTINA'S 2023 PRESIDENTIAL CAMPAIGN

Summary

The 2023 Argentinian presidential election witnessed the victory of a politician promising radical change in political and economic policies. This article examines Javier Milei's discursive strategy during the campaign, contextualised within Argentina's economic crisis and multifaceted social challenges. It analyses the specific characteristics of his political image and discourse during his pursuit of the presidency. Employing historical methods and discourse analysis, the study reveals Milei's pre-election narrative as a manifestation of 'anti-politics' – an emotion-driven populist rhetoric that constructs an image of 'anti-system' sentiment and advocates for libertarian reforms. The primary conclusion highlights the effectiveness of this strategy amidst the accumulating catalysts of social discontent in Argentina in recent years.

Keywords: Argentina; Javier Milei; anti-politics; populism; presidential election

Streszczenie

W 2023 roku wybory prezydenckie w Argentynie przyniosły zwycięstwo politykowi obiecującemu zasadniczą zmianę rozwiązań politycznych i gospodarczych. Artykuł ukazuje strategię dyskursywną Javiera Mileia w czasie kampanii prezydenckiej w kontekście kryzysu ekonomicznego i wielu wyzwań społecznych w Argentynie, a także specyfikę jego wizerunku politycznego w trakcie walki o urząd głowy państwa i prowadzonego przez niego dyskursu. Odwołując się do metod historycznej i elementów analizy dyskursu, ukazuje narrację prowadzoną przez J. Mileia przed wyborami prezydenckimi w kategorii zjawiska „antypolityki” – opartej na emocjach populistycznej frazeologii politycznej, budującej image na „antysystemowości” i postulatach wprowadzenia reform libertariańskich. Główny wniosek dotyczy efektywności analizowanej strategii w sytuacji kumulujących się w ostatnich latach katalizatorów niezadowolenia społecznego w Argentynie.

Słowa kluczowe: Argentyna; Javier Milei; antypolityka; populizm; wybory prezydenckie

Wstęp

W listopadzie 2023 roku druga tura wyborów prezydenckich w Argentynie przyniosła zwycięstwo ekonomście Javierowi Mileiowi, kandydatowi „antysystemowemu”, który prezentował radykalną, pełną skrajnych emocji narrację prowadzoną szczególnie w toku kampanii, choć także i wcześniej. Zdobył blisko 56% głosów i odniósł zwycięstwo w 352 spośród ponad 500 departamentów. W czasie kampanii wyborczej i poprzedzającej ją kariery politycznej retoryka Javiera Mileia sytuowała go w nurcie radykalnej prawicy o profilu ultralibertariańskim, postulującej swoistą reorientację aksjologiczną. Nurt ten zyskuje współcześnie wielu zwolenników w państwach amerykańskich i europejskich. Warto zatem przyjrzeć się mechanizmom, które umożliwiły J. Mileiemu objęcie władzy, szczególnie w sytuacji wyraźnego wzrostu postaw niezadowolenia społecznego, przekładającego się na sympatie dla nurtów głoszących potrzebę dekonstrukcji istniejącego porządku politycznego i gospodarczego lub daleko idącej jego reorganizacji.

Celem niniejszej analizy jest ukazanie czynników, które przesądziły o zmianie politycznej w Argentynie w kontekście strategii dyskursywnych J. Mileia. Wskazywana tutaj określona frazeologia polityczna sytuuje się w ramach koncepcji „antypolityki” oraz narracji znamiennej dla przywódcy „spoza układu”, który się kreuje na męża stanu, potrafiącego zmierzyć się z poważnymi wyzwaniami społecznymi i ekonomicznymi. Główna teza zawartych tu refleksji dotyczy korelacji sytuacji kryzysowej w Argentynie i rosnącego tam niezadowolenia społecznego z poparciem dla polityka o wyrazistym, kontrowersyjnym wizerunku, charakteryzującego się radykalizmem światopoglądowym i obiecującego głęboką, kompleksową weryfikację *status quo*.

W niniejszym artykule sformułowano pytania badawcze:

- 1) W jaki sposób i przy zastosowaniu jakich narzędzi oraz zabiegów J. Milei budował swój polityczny *image* w trakcie kampanii wyborczej?
- 2) W jakich kontekstach i odniesieniach pojawiała się szczególnie często frazeologia nasycona emocjami?

Analiza tej problematyki implikowała odwołanie się do interdyscyplinarnego wachlarza metod. Podejście to sytuuje się w obrębie tak często pojawiającego się w opracowaniach pluralizmu metodologicznego w zakresie nauk o polityce. Dla ukazania uwarunkowań sukcesu wyborczego J. Mileia przydatna okazała się integracja metody historycznej – szczególnie w kwestii uchwycenia relacji przyczynowo-skutkowych, określających charakter wymiany elit politycznych – oraz elementów analizy dyskursu. Ich wykorzystanie umożliwiło ujęcie prezentowanych zagadnień jako powiązanego zespołu elementów w omawianym kontekście wachlarza zapowiadanych reform na tle znamiennych cech wizerunku lidera partii Naprzód Wolność oraz nacechowanej emocjami frazeologii politycznej, rozwijanej przez tego polityka w trakcie kampanii wyborczej. W tym kontekście

w niniejszej analizie zaprezentowano zarys uwarunkowań endogennych, rzutujących na zwycięstwo wyborcze J. Mileia, a następnie jego wizerunek oraz styl narracji w kampanii, egzemplifikowany wypowiedziami w jej trakcie.

Analiza dyskursu politycznego odnosi się tu przede wszystkim do nacechowanych ideologicznie form publicznego komunikowania się (tekstowego lub ustnego) z adresatami przekazu w celu zachowania lub zdobycia władzy; wpisuje się w spektrum wywierania wpływu¹; w komunikowaniu tym szczególna uwaga jest poświęcona stylowi i językowi tego przekazu².

Problematyka współczesnych zmian politycznych w Argentynie jest analizowana przede wszystkim w pracach autorów latynoamerykańskich i anglosaskich. Spośród nich można wymienić m.in.: Gabriela Vommaro, Marię Susanę Martins, Andreę Arizę, Valerię March, Rocío Flaxa, Julię Zullo. W kontekście ostatnich wyborów prezydenckich ukazują oni mechanizmy budowania kapitału politycznego przez J. Mileia. Analiza oddziaływania zabiegów populistycznych na sympatie opinii publicznej w państwach Ameryki Łacińskiej jest obecna w licznych publikacjach, m.in. Flavii Freidenberg, Carlosa de la Torre, Julio Aibara Gaetego, Martína Saúla Vargasa Paredesa.

Pojawiające się w tej analizie pojęcie radykalnej prawicy doprecyzowuje koncepcja autorstwa Casa Mudde'a, ujmująca ją jako nurt, który kwestionuje niektóre aspekty demokracji liberalnej, takie jak np. pluralizm polityczny, niezależność instytucji publicznych czy ochrona praw mniejszości, ale *expressis verbis* nie odrzuca demokracji i nie proponuje innego rozwiązania systemowego, choć *de facto* odmawia niektórym grupom społecznym pełni praw³. Radykalna prawica ostro atakuje inicjatywy i programy o zabarwieniu lewicowym, a nawet tylko kojarzone z lewicą. Nacjonalizm i mitologizowanie przeszłości historycznej stanowią zazwyczaj ważne komponenty przekazu, choć należy pamiętać o specyfice uwarunkowań lokalnych, które wyznaczają osie narracji przedstawicieli tego nurtu. Ważnym elementem komunikacji bywa często dyskurs populistyczny⁴.

Kolejnym wyznacznikiem populizmu jest stosowanie określonej strategii walki o władzę bądź styl jej sprawowania. Jest to rodzaj przywództwa politycznego, który charakteryzuje bezpośrednia, paternalistyczna oraz charyzmatyczna więź łącząca lidera i jego zwolenników. W tym też sensie wpisuje się często w klasyczny Weberowski schemat

1 T.A. van Dijk, *Political Discourse and Ideology*, „Doxa Comunicación”, 2002, n. 1, s. 210-223, <http://dx.doi.org/10.31921/doxacom.n1a12>.

2 P.L. Dunnire, *Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and Politics of Language*, „Language and Linguistics Compass”, 6 (2012), no. 11, s. 735-751, <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>.

3 Por. C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge 2007; A. Amengay, D. Stockemer, *The Radical Right in Western Europe: A Meta-Analysis of Structural Factors*, „Political Studies Review”, 17 (2018), no. 1, s. 4, <https://doi.org/10.1177/1478929918777975>.

4 S. Kosmyńska, *El papel del carisma en el liderazgo político a la luz de determinadas concepciones teóricas*, „Estudios Latinoamericanos”, 31 (2011), s. 79-104.

źródeł legitymizacji władzy w odniesieniu do znaczenia charyzmy jako narzędzia wywierania wpływu. Przywódca taki występuje

[...] w imieniu ludu i przeciwstawia jego interesy skorumpowanym elitom w celu zdyskontowania poparcia mas, będących jego klientelą polityczną i spajanych wiarą w szczególne zdolności i predyspozycje lidera. Populizm obiecuje zmiany i wypowiada się przeciwko rządzącemu establishmentowi oraz nierzadko domaga się przekształceń systemowych. Wypowiedzi polityków stosujących takie narzędzie dyskursywne cechuje swoista „plastyczność ideologiczna”, polegająca na dostosowywaniu przekazu i wizerunku do oczekiwań mas oraz czerpaniu korzyści politycznych z kryzysu⁵.

Polityk populistyczny, na co zwraca uwagę M.S. Vargas Paredes, w istocie nie dąży do rozwiązania sytuacji kryzysowej, a jedynie „administruje problemami” w celu pozyskania głosów, aby następnie wcielać w życie eksperymenty ustrojowe zagrażające *de facto* demokracji⁶.

Konstrukcja manichejska stanowi istotę narracji populistycznej: walka polityczna ukazywana jest w kategoriach konfrontacji dobra ze złem, co legitymizuje gwałtowne i brutalne ataki na oponentów. Polaryzacja społeczna i związane z nią wzmoczenie emocjonalne są czynnikami sprzyjającymi rozwojowi populizmu⁷, a narzędziem jej uzyskania jest nacechowany afektem przekaz, który rezonuje wśród podatnych na taką frazeologię grup. Przywódca kształtuje swój *image* jako wybawiciela, uosabia nadzieję na zmiany, natomiast jego oponenti zazwyczaj bywają przedstawiani jako inkarnacja zła i problemów, z którymi boryka się państwo⁸. Warto dodać, że

frazeologia populistyczna jest przesycona dychotomią sytuującą na przeciwległych biegunach lud i elity (np. „oligarchów”), dlatego też tak ważną rolę w komunikacie politycznym adresowanym do wyborców pełnią kategorie wrogów i zagrożeń, przyczyniające się do polaryzacji społecznej oraz mobilizacji adresatów takiego przekazu. Charyzma jest mocno wpisana w ten rodzaj przywództwa, ponieważ wyraża on, z jednej strony, potrzebę istnienia lidera, który ogniskuje uwagę i poparcie otoczenia, zaś z drugiej stanowi uosobienie mniej lub bardziej wyrazistego projektu

5 S. Kosmyńska, „Uczyńmy Hiszpanię wielką”. Partia Vox jako krystalizacja radykalnej prawicy na Półwyspie Iberyjskim, „Przegląd Politologiczny”, 2021, nr 1, s. 90, <https://doi.org/10.14746/pp.2021.26.1.6>. Por. F. Freidenberg, *La tentación populista. Una vía al poder en América Latina*, Madrid 2007, s. 25.

6 M. S. Vargas Paredes, *Introducción*, in: *Liderazgo, políticas públicas y cambio organizacional. Lecciones desde Iberoamérica*, ed. M.S. Vargas Paredes, México 2009, s. 23.

7 Zob. E.A. Renström, H. Bäck, R. Carroll, *Threats, Emotions, and Affective Polarization*, „Political Psychology”, 44 (2023), no. 6, s. 1340-1342, <https://doi.org/10.1111/pops.12899>.

8 C. de la Torre, *¿Es el populismo la forma constitutiva de la democracia en Latinoamérica?*, in: *Vox populi. Populismo y democracia en Latinoamérica*, ed. J. Aibar Gaete, México 2007, s. 59.

politycznego. Populizm często okazuje się rodzajem strategii mobilizacji społecznej dokonywanej właśnie przez charyzmatycznych przywódców⁹.

Liderzy ci – kreując się na outsiderów – uproszczonymi hasłami i propozycją skrajnych rozwiązań trafiają w oczekiwania i sposób myślenia licznych grup społecznych, a szczególnie tej części wyborców, której zazwyczaj cechują niskie kompetencje poznawcze.

Strategia walki o władzę, prezentowana przez J. Mileia, egzemplifikuje wiele charakterystycznych rysów narracyjnych, typowych dla liderów postulujących potrzebę daleko idącej dekonstrukcji istniejącego ładu. Należy zarazem podkreślić, że populizm – co szczególnie wyraźnie zarysowuje się od dawna w Ameryce Łacińskiej – pojawia się w różnych ideowo nurtach, nie tylko oczywiście prawicowych, czego przejawem były np. sukcesy sięgających po ten instrument wielu polityków reprezentujących tzw. „nową lewicę” w pierwszej dekadzie XXI wieku, przeciwstawiających los ubogich i wykluczonych grupom oligarchów.

1. Uwarunkowania zwycięstwa wyborczego Javiera Mileia

Jak wiadomo, Argentyna od dawna boryka się z poważnymi, nierozwiązanymi i powracającymi problemami gospodarczymi. W pierwszej dekadzie XXI wieku także i tam zwycięstwo odniosła wspomniana „nowa lewica”, która w większości państw kontynentu wprowadzała reformy socjalne, dążąc do niwelowania drastycznych nierówności społecznych i objęcia pomocą licznych sektorów populacji, znajdujących się na najniższych szczeblach drabiny stratyfikacji społecznej. Jej sukcesy wynikały w dużym stopniu ze sprzeciwu wobec neoliberalnych reform oraz z niezadowolenia spotęgowanego ubóstwem, wykluczeniem i nadużyciami rządzących w minionych dekadach. W części państw Ameryki Łacińskiej administracje lewicowe wdrażały głębokie reformy systemowe, posługując się populizmem i wykazując dążenia autorytarne (chavizm w Wenezueli), w innych z kolei zbliżały się do rozwiązań sytuujących się w ramach państwa opiekuńczego (np. Urugwaj). W Argentynie po dekadzie rządów Carlosa Saula Menema (1989-1999), który wprowadził reformy wolnorynkowe, oraz po głębokim kryzysie gospodarczym i politycznym przełomu wieków, co ilustrowały masowe protesty oraz kilkukrotne zmiany prezydentów, rządy przejęli peroniści z Partii Justycjalistycznej: Néstor Kirchner (2003-2007) oraz Cristina Fernández de Kirchner (2007-2015). Optowali oni na rzecz nacjonalizacji wielu sektorów gospodarki (np. przedsiębiorstwa paliwowego YPF) oraz wprowadzania rozwiązań sytuujących się w sferze socjalnej. Pomimo poprawy wskaźników zatrudnienia i zwiększenia nakładów przeciwdziałających ekskluzji rządy te zderzyły

9 S. Kosmyńska, „Uczyńmy Hiszpanię wielką”, s. 90.

się z licznymi problemami, m.in.: niestabilnością waluty, zbyt dużymi wydatkami państwa, wzrostem inflacji¹⁰.

Po rządach „nowej lewicy” w wielu państwach kontynentu władzę przejmowali przywódcy reprezentujący prawicę i optykę liberalizmu gospodarczego. Kolejny prezydent Argentyny, polityk liberalny Mauricio Macri (2015-2019), usiłował realizować reformy rynkowe i ograniczyć wydatki socjalne wprowadzane przez peronistów. Piętrzące się problemy społeczne i gospodarcze, których nie załagodziły pożyczki brane w Międzynarodowym Funduszu Walutowym, umożliwiły zwycięstwo jego konkurentowi Alberto Fernándezowi, reprezentującemu lewicę. Również jemu nie udało się uchronić Argentyny przed kolejnym kryzysem gospodarczym, spotęgowanym przez skutki pandemii COVID-19, który także w tym państwie doprowadził do upadku wielu firm, wzrostu bezrobocia i zubożenia dużych grup obywateli.

Jak podkreśla G. Vommaro, konsekwencje tego rodzaju sytuacji odegrały ogromną rolę z perspektywy wzrostu postaw antysystemowych, kontestujących implementowane i nieskuteczne kroki zaradcze. Okazało się to jednym z katalizatorów poparcia dla polityków składających obietnice dekonstrukcji rzeczywistości politycznej i przyjmowanych rozwiązań¹¹. W maju 2023 roku inflacja w Argentynie osiągnęła najwyższy poziom od trzech dekad, a ubóstwem dotknięte było aż 40% populacji¹². Wiosną 2024 roku wskaźniki te były jeszcze wyższe; bieda dotknęła ponad połowę obywateli. Katastrofalnie słaba wartość waluty, wzrost bezrobocia i rosnąca pauperyzacja społeczeństwa sprawiły, że prezydent Alberto Fernández, świadom niskich notowań przedwyborczych, wycofał się z kandydowania o reelekcję. Nie sposób nie zauważyć, że masowe protesty społeczne na przestrzeni ostatnich dekad powracają w Argentynie cyklicznie – dość wspomnieć kryzys finansowy i gospodarczy z początku XXI wieku, do którego przyczyniły się m.in.: niewłaściwa polityka fiskalna, nieefektywne funkcjonowanie przedsiębiorstw publicznych, niska konkurencyjność gospodarki¹³. Także wtedy na ulicach miast argentyńskich widać było ogromne oburzenie społeczne wobec rządzących, co najdobitniej wyrażało hasło:

10 Więcej w E. Stachurska-Rak, *Argentyński kryzys gospodarczy – schedo peronizmu*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2013, nr 315, s. 265-267.

11 G. Vommaro, *La ultraderecha en Argentina: entre el oportunismo y la innovación de Milei*, Noviembre de 2023, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/chile/20671.pdf> [dostęp: 26.01.2024].

12 Więcej w G. Vommaro, *Elecciones Argentina 2023: la política amenazada por la crisis económica*, „Más Poder Local”, 2023, n. 54, s. 135-139, <https://doi.org/10.56151/maspoderlocal.208>. Por. R. Dudala, *Nowy populizm w Argentynie. Analiza na przykładzie kampanii prezydenckiej w 2023 roku*, „Ameryka Łacińska”, 32 (2024), nr 1, s. 11, <https://doi.org/10.7311/20811152.2024.123.01>.

13 Zob. C.A. Mirza, *Movimientos sociales y sistemas políticos de América Latina. La construcción de nuevas democracias*, Buenos Aires 2006, s. 82-83. Por. M. Gruszczyński, K. Dąbrowska-Gruszczyńska, *Sukces i zalamanie argentyńskiego eksperymentu gospodarczego. Kurs peso w kontekście presji rynkowej w latach 2006-2015*, „Studia Ekonomiczne”, 2018, nr 352, s. 77-78.

„Wszyscy precz!”, skierowane pod adresem polityków. W tym też sensie nie była zaskakująca radykalizacja postaw społecznych i próba ich zdyskontowania w postaci oferty kandydata piętnującego dotychczas aplikowane rozwiązania jako nieefektywne, który przedstawił wizję głębokiej przebudowy kierunku rozwoju Argentyny.

Javier Milei stał się rozpoznawalny medialnie od 2017 roku, od kiedy zaktywizował swoją obecność w środkach masowego przekazu, w tym także w przestrzeni wirtualnej. Po zdobyciu w 2021 roku mandatu w Izbie Deputowanych rozpoczął starania o objęcie urzędu głowy państwa. W rezultacie wyników pierwszej tury wyborów wyeliminowana została m.in. kandydatka związana z administracją byłego prezydenta Mauricio Macriego, startująca z ramienia Razem dla Zmiany (Juntos por el Cambio), Patricia Bullrich. Druga tura okazała się zwycięska dla Mileia; pokonał w niej peronistę Sergio Massę. W kampanii wyborczej zdobył zaufanie sporej części młodych wyborców: poparło go aż 70% osób w wieku do 24 lat. Ponad połowę jego elektoratu stanowili mężczyźni, zazwyczaj bardziej podatni na hasła autorytarne i radykalne. Prawie wszyscy jego sympatycy (97%) negatywnie oceniali dotychczasowo sprawujących władzę. Byli to nie tylko przedstawiciele klas zamożniejszych, lecz także niżej wynagradzanych, rozczarowanych rządami peronistów i ich polityką w czasie pandemii. Co ciekawe, aż ponad 73% wyborców Mileia było zatrudnionych w sektorze prywatnym, a tylko około 5% – w sferze budżetowej¹⁴. Dla tej kategorii znacznie bardziej przekonujące okazały się hasła mówiące o zbyt wysokich podatkach, nieefektywnych instytucjach publicznych, rozkradaniu środków publicznych i potrzebie daleko idącego ograniczenia roli państwa. Postulaty te, określane przez Mileia jako „anarchokapitalistyczne”, zajęły główne miejsce w programie kierowanej przez niego partii politycznej, założonej w 2021 roku – Naprzód Wolność (La Libertad Avanza – LLA). Nawet w okręgu stołecznym, w którym peroniści zazwyczaj mogli liczyć na wysokie poparcie, ich formacja odnotowała wyraźne spadki notowań na korzyść lidera LLA, co świadczy o skali niezadowolenia społecznego w stosunku do dotychczasowej administracji i oczekiwania na przełom.

2. Dyskurs polityczny Javiera Mileia w kampanii wyborczej

Andrea Ariza, Valeria March i Sofia Torres słusznie zwracają uwagę na kluczowe motywy dyskursu prowadzonego przez Javiera Mileia. Stanowiły one oś wypowiedzi kandydata LLA. Ich immanentne cechy to „niepoprawność” polityczna, bezpardonowe ataki

¹⁴ B. Andrino, M. Idalgo Pérez, *Mapa. ¿Quién ha votado a Milei? Así son sus apoyos por edad, género o territorio*, „El País”, 21.11.2023, <https://elpais.com/argentina/2023-11-21/mapa-quien-ha-votado-a-milei-asi-son-sus-apoyos-por-edad-genero-o-territorio.html> [dostęp: 29.09.2024].

na establishment przy jednoczesnych niedostatkach i niespójnościach programowych, a także kreślenie silnego dychotomicznego antagonizmu między „nimi” („kastą polityczną”, partiami dotychczas rządzącymi) a „nami”, mające ograniczyć radykalnie kompetencje władzy państwowej przez ruch libertariański, za którego przywódcę uznaje się J. Milei¹⁵. Warto przytoczyć jedną z wielu wypowiedzi egzemplifikujących takie stanowisko: „Należy obalić system broniący przez kastę polityczną, który sprawił tylko to, że najbogatszy kraj na świecie stał się jednym z najbiedniejszych”¹⁶.

W tym kontekście w analizach poświęconych dyskursowi politycznemu Javiera Mileia pojawia się określenie populizmu antypaństwowego¹⁷, obarczającego instytucje państwa winą za nieudolność i marnotrawstwo środków. Stanowisko takie ilustrują jego liczne wypowiedzi, np.:

Państwo wykańcza cię każdego roku podatkami. Mówi, że coś ci da? Bezpieczeństwo? Kraj nurza się we krwi. Mówi ci, że da edukację? Jesteśmy na 7. miejscu w Ameryce Łacińskiej, a byliśmy pierwszym państwem, które uporało się z analfabetyzmem. Zdrowie? 75% populacji potrzebuje pomocy zdrowotnej. Drogi? Nawet Supermen by im nie sprostał. Ale za to mamy bogatych polityków¹⁸.

Z kolei w innych wystąpieniach lider LLA stwierdzał: „Państwo jest jak pedofil w ogrodzie pełnym dzieci”¹⁹. „Jeśli chodzi o mafie i o państwo, wolę mafie. Mafia ma zasady, spełnia obietnice, nie kłamie, mafia współzawodniczy”²⁰.

W tym kontekście J. Milei ukazywał swój program jako *quasi*-religijną misję uwolnienia Argentyny od trapiących ją plag.

Javier Corrales, ekspert badający fenomen latynoamerykańskich „polityków-outsiderów”, zwraca uwagę, że po raz pierwszy od długiego czasu sukces wyborczy J. Mileia oznacza powrót do polityki latynoamerykańskiej haseł tak krytycznie nastawionych do instytucji państwa i tak mocno afirmujących mechanizmy wolnorynkowe²¹. Zauważmy, że liberalizm gospodarczy okresu prezydentury C.S. Menema w latach 90. XX wieku nie

15 A. Ariza, V. March, S. Torres, *La comunicación política de Javier Milei en TikTok*, „Intersecciones en Comunicación”, 2 (2023), n. 17, s. 4, <https://doi.org/10.51385/ic.v2i17.182>.

16 *Las 10 frases más picantes de Milei*, „Economía y Política”, 12.09.2021, <https://www.cronista.com/economia-politica/las-10-frases-mas-picantes-de-milei-en-campana/> [dostęp: 01.02.2024] (tłum. własne).

17 G. Vommaro, *La ultraderecha en Argentina*.

18 Tamże, s. 7 (tłum. własne).

19 *Las ‘escandalosas’ frases de la campaña de Javier Milei*, „El País”, 19.10.2023, https://elpais.bo/internacional/20231019_las-escandalosas-frases-de-la-campana-de-javier-milei.html [dostęp: 1.02.2024] (tłum. własne).

20 M. Chavarría, *Las 10 frases más polémicas de Javier Milei*, „La Razón”, 20.11.2023, https://www.larazon.es/internacional/10-frases-mas-polemicas-javier-milei_20231120655b2639b276150001c07898.html [dostęp: 9.02.2024] (tłum. własne).

21 Zob. G. Lissardy, *Más que libertario, Milei por ahora es como un mandamás que considera que hay que cambiarlo todo y de golpe*, BBC News Mundo, 11.01.2024, <https://www.bbc.com/mundo/articulos/cj7gpnd9k9ko> [dostęp: 29.01.2024].

był nacechowany retoryką antypaństwową. Tymczasem J. Milei w czasie kampanii wzywał do faktycznego demontażu wielu uprawnień władzy państwowej. Jednocześnie nastąpiło wyraźne zaostrzenie języka debaty publicznej, co z jednej strony zdaje się wychodzić na przeciw emocjom społecznym doby kryzysu, a z drugiej – wpisuje się w widoczny w wielu państwach trend brutalizacji języka polityki na różnych płaszczyznach, także uciekania się do agresji werbalnej, czemu sprzyjają napięcia społeczne i trudności ekonomiczne²².

Oskarżając oponentów o to, że kradną i są nieudolni, J. Milei zagospodarował powszechne w argentyńskim społeczeństwie uczucia rozgoryczenia, złości i frustracji; na takim fundamencie polityk ten zbudował kapitał²³, który – również dzięki wykorzystaniu akcentowanych tu specyficznych narzędzi komunikacyjnych – umożliwił mu pokonanie kontrkandydatów. Tak więc jego wygrana w wyborach i objęcie stanowiska głowy państwa potwierdziły efektywność tej strategii. W takiej retoryce adwersarz staje się rzeczywistym wrogiem, a jego przegrana legitymizuje posługiwanie się przez zwycięzcę radykalnymi formami przekazu, a nierzadko także agresją, nie tylko zresztą w sensie werbalnym²⁴. Warto przywołać przykłady określeń, którymi w trakcie debat posługiwał się J. Milei: parlament był nazywany „norą szczurów”, politycy – „przestępcami”, a także różnymi wulgarnymi epitetami²⁵. Dodajmy, że określenia typu „diaboliczny karzeł” czy „krwio pijczy pasożyt” należały do najłagodniejszych. Równie napastliwa retoryka skierowana była zresztą w stronę wszystkich środowisk krytycznie oceniających program J. Mileia (m.in. części dziennikarzy, ekspertów akademickich i ekonomistów), zarówno w czasie kampanii, jak i po jej zakończeniu. Świadczą o niej inwektywy kierowane pod adresem polityków i deputowanych, m.in. Gladys González, Gabrieli Estévez, Gerardo Moralesa, czy osób spoza kręgu polityki (np. piosenkarka „Lali” Espósito). Tego rodzaju styl dyskursu bywa określany mianem „antypolityki”, polegającej na strategii prowadzącej do radykalizacji konfliktu politycznego; charakterystyczne dlań jest szermowanie skrajnymi, mocno zabarwionymi emocjonalnie określeniami w odniesieniu do przeciwników, co uzasadnia przemoc symboliczną wymierzoną we wszystkie środowiska postrzegane jako wrogię²⁶. Określenia tego typu podsycają gniew i oburzenie oraz służą zjednywaniu aprobaty wyborców.

22 Zob. V. Cicchirillo, J. Hmielowski, M. Hutchens, *The Mainstreaming of Verbally Aggressive Online Political Behaviors*, „Cybertechnology, Behavior, and Social Networking”, 18 (2015), no 5, s. 253-254, <https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0355>.

23 Zob. C. Malamud, *El tsunami de descontento que golpeó a Argentina*, Real Instituto Elcano, 20.11.2023, <https://www.realinstitutoelcano.org/comentarios/el-tsunami-de-descontento-que-golpeo-a-argentina/> [dostęp: 22.01.2024].

24 A. Ariza, V. March, S. Torres, *La comunicación política de Javier Milei en TikTok*, s. 5.

25 Tamże, s. 7.

26 M. Hernández Carballido, *¿Qué es antipolítica?*, „Revista Uruguaya de Ciencia Política”, 32 (2023), n. 1, s. 9-29, <https://doi.org/10.26851/RUCP.32.1.1>.

Pomimo niejednoznaczności konceptualnych w kwestii dookreślenia tego fenomenu populistyczny styl przekazu i figura outsidera „spoza układu” są często wskazywane jako elementy charakterystyczne dla „antypolityki”²⁷, podobnie zresztą jak kryzys zaufania społecznego do elit politycznych – jako podłoże postaw kontestujących *en bloc* system²⁸. Brak wieloletniego doświadczenia w sferze polityki (co prawda J. Milei był przez kilka lat deputowanym, ale w tym okresie nie wykazywał znaczących inicjatyw) w tym sensie działał na jego korzyść, gdyż – paradoksalnie – uwiarygadniał go w oczach wyborców²⁹. Tendencja ta zresztą wpisuje się w mechanizmy charakterystyczne dla populizmu, podobnie jak eskalowanie negatywnych emocji społecznych (gniew, frustracja, oburzenie) i administrowanie nimi.

W konstruowaniu tej narracji bardzo ważną rolę odegrała wspomniana aktywność medialna. W przypadku J. Mileia rozpoczęła się ona w 2016 roku i objęła zarówno jego obecność w tradycyjnych środkach masowego przekazu, jak i nowych, cyfrowych, kanałach komunikacji, które adresowane były szczególnie do osób młodych, podatnych na frazeologię antysystemową i radykalną. To właśnie aktywność w przestrzeni wirtualnej (m.in. przez TikTok) stała się dla tego polityka swoistą trampoliną umożliwiającą zdobycie popularności i rozpoznawalności. Za pośrednictwem tych mediów prowadził ostrą retorykę skierowaną przeciwko argentyńskiej klasie politycznej, kreując swój *image* jako kandydata, który zna receptę na powracające fale kryzysu politycznego i gospodarczego, od dekad nękające Argentynę. Zarazem należy podkreślić, że J. Milei poświęcał więcej uwagi krytyce argentyńskich elit politycznych niż prezentowaniu rozwiązań programowych. Tak np. w materiałach zamieszczanych na TikToku od października 2022 do marca 2023 roku 40% czasu ich emisji zawierało ataki na klasę polityczną w stosunku do niespełna 30% czasu przeznaczonego na kwestie programowe³⁰. Stałym motywem jego przekazu były natomiast obietnice głębokiej zmiany realiów politycznych Argentyny. Na spersonalizowanie dyskursu politycznego, zubożenie jego treści oraz merytoryczne niedostatki zwraca uwagę wiele analiz³¹. Specyfika funkcjonowania cyfrowych komunikatorów sprawia, że nie są to przestrzenie

27 Por. M. Tobiasz, *Citizens in the “Realm of Anti-Politics”*, „Studia Politologiczne”, 70 (2023), s. 104, <https://doi.org/10.33896/spolit.2023.70.5>; M. Truffelli, L. Zambenardi, *Taking Modernity to Extremes: On the Roots of Anti-Politics*, „Political Studies Review”, 19 (2021), no. 1, s. 97-98, <https://doi.org/10.1177/1478929919887345>.

28 M. Wood, *The Political Ideas Underpinning Political Distrust: Analysing Four Types of Anti-politics*, „Representation: Journal of Representative Democracy”, 58 (2022), issue 1, s. 30, <https://doi.org/10.1080/00344893.2021.1954076>.

29 T. Belgrano, *Javier Milei and the Populist Wave in Argentina*, „Global Americans”, 21.12.2023, <https://globalamericans.org/javier-milei-and-the-populist-wave-in-argentina/> [dostęp: 28.09.2024].

30 A. Ariza, V. March, S. Torres, *La comunicación política de Javier Milei en TikTok*, s. 10.

31 Zob. R. Flax, J. Zullo, *Cambios y permanencias en el discurso político argentino: el caso de la campaña electoral 2019*, „Logos: Revista de Lingüística, Filosofía y Literatura”, 32 (2022), n. 1, s. 234, <https://doi.org/10.15443/r3213>.

pogłębionej debaty programowej, służą promowaniu wizerunku przede wszystkim za pomocą haseł i obrazów. Warto dodać, że prowadzony za pośrednictwem platform internetowych styl bezpardonowych ataków na swoich oponentów (nie tylko polityków) J. Milei kontynuował również po objęciu urzędu głowy państwa, np. wiosną 2024 roku na portalu X kierował epitety pod adresem piosenkarki „Lali” Espósito.

W odniesieniu do typologii przywódców politycznych Margaret Hermann³² frazeologia prowadzona przez J. Mileia w okresie ubiegania się o urząd głowy państwa sytuuje go w ramach kategorii „lidera-strażaka”. Figura tego typu przywódcy zaznacza się szczególnie w sytuacji głębokiego kryzysu o różnorodnym charakterze, który dotyka państwo. Na tle nieudolności rządzących i nieefektywnych podejmowanych przez nich działań pojawia się polityk lansujący własny wizerunek na miarę męża stanu, który wie, jak „ugaścić pożar”, a więc potrafi z determinacją i odwagą znaleźć rozwiązanie problemów gospodarczych, społecznych itp. Szczególną rolę pełni w tym przekazie tak akcentowana tu, wspomniana wcześniej, dychotomia: wszyscy – „oni” (elity polityczne, oligarchia itp.) i „my” – ludzie „spoza systemu”, którzy potrafią zażegnać sytuację kryzysową. Co także istotne, kierując swe słowa do obywateli, J. Milei – szczególnie w przestrzeni wirtualnej – tworzył wrażenie bezpośredniej relacji interpersonalnej z odbiorcą. Taki styl komunikacji połączony z traktowaniem sfery polityki jako swoistego *show* różnił go od wielu innych polityków, w powszechnym odczuciu mocno oderwanych od codziennych problemów zwykłego Argentyńczyka. Operowanie krzykiem, obelgami zabarwiała emocjonalnie wypowiedzi, czyniły je spontanicznymi. Czyniły one przywódcę LLA wiarygodnym w oczach obywateli, którzy również odczuwali gniew i oburzenie. Sytuację tę dobitnie oddaje jeden z wielu podobnych wpisów w portalach społecznościowych: „widziałem, jak moi pracujący całe dnie rodzice płakali, gdyż nie starczało im do końca miesiąca”³³. Tego rodzaju silne emocje okazały się niebagatelne z perspektywy akceptacji radykalnych rozwiązań, które proponował kandydat libertariański.

Wśród głównych tez polityka znalazło się wiele haseł o charakterze gospodarczym i światopoglądowym. Co charakterystyczne, radykalizm tych postulatów, ich kontrowersyjność czy akcentowana tu niespójność nie wpływały negatywnie na jego wiarygodność i nie skutkowały spadkiem poparcia. Tak np. J. Milei podkreślał, że od 13. roku życia nie używa grzebień i jest specjalistą od seksu tantrycznego³⁴. Twierdził, że kontaktuje

32 Zob. M.G. Hermann, *The Ingredients of Leadership*, in: *Political Psychology: Contemporary Problems and Issues*, ed. M. Hermann, San Francisco 1986, s. 42.

33 C. Degl’Innocenti, „Comunicación en la ira”: la exitosa narrativa con la que Javier Milei conectó con la gente y quebró el mapa político, „Perfil”, 18.08.2023, <https://www.perfil.com/noticias/politica/comunion-en-la-ira-la-narrativa-con-la-que-el-libertario-quebro-el-mapa-politico.phtml> [dostęp: 06.02.2024] (tłum. własne).

34 M.S. Martins, *Libertarios, redes y campaña electoral: el caso de Javier Milei en Instagram*, „Actas de Periodismo y Comunicación”, 7 (2021), n. 2, <https://perio.unlp.edu.ar/ojs/index.php/actas/article/view/7347> [dostęp: 28.09.2024].

się za pośrednictwem medium z duchem swojego psa, który służy mu radą i wsparciem. W trakcie kampanii składał deklaracje likwidacji Banku Centralnego i niektórych ministerstw (edukacji, pracy, kultury, ochrony środowiska, kobiet, płci i różnorodności), obniżenia podatków, rekomendował także wprowadzenie dolara amerykańskiego jako waluty. Opowiadał się za przyjęciem regulacji różnego typu, np. ułatwiających dostęp do broni palnej, umożliwiających handel organami. Postulatami wolnorynkowym i skrajnie liberalnym w sferze gospodarczej nie towarzyszył zarazem liberalizm w odniesieniu do innych sfer – J. Milei zapowiadał m.in. wprowadzenie zakazu przerywania ciąży³⁵.

Co charakterystyczne dla polityków o podobnej orientacji, lider LLA kwestionował kryzys klimatyczny i potrzebę podjęcia działań zaradczych, będących próbą powstrzymania jego katastrofalnych skutków. W jednej z wypowiedzi w 2021 roku stwierdził: „Ocieplenie klimatyczne to kolejne kłamstwo socjalizmu [...] 10 lub 15 lat temu mówiło się, że planeta zamarza, teraz mówią, że się przegrzewa”³⁶. Jednocześnie J. Milei dawał wyraz swojej niechęci do zabiegów na rzecz ochrony przyrody, wychodząc *de facto* z założenia, że powinna spełniać funkcję służebną wobec człowieka, nawet jeśli oznacza to jej dewastację (wypowiedzi typu: „W czym jest problem, że jakieś przedsiębiorstwo zanieczyszcza rzekę?”³⁷). Z furią atakował środowiska i instytucje, w których działaniach upatrywał obecności idei lewicowych, np. gremia akademickie, organizacje pozarządowe, ekologów, orędowników idei państwa opiekuńczego, a nawet papieża Franciszka; określał go mianem szerzącego idee komunistyczne „lewaka”³⁸. Posługiwanie się różnymi obraźliwymi w stosunku do głowy Kościoła katolickiego epitetami spotkało się z oburzeniem m.in. przedstawicieli duchowieństwa argentyńskiego.

Warto podkreślić, że prezentując światopogląd skrajnie antylewicowy, J. Milei opowiadał za swego rodzaju rewizjonizmem historycznym w odniesieniu do praktyk okresu dyktatury wojskowej w latach 1976-1983. Pomimo skali represji, które pochłonęły kilkadziesiąt tysięcy ofiar i spowodowały doświadczenie traumy zbiorowej (przez kolejne lata zmagало się z nią argentyńskie społeczeństwo), przywódca LAA niejednokrotnie dawał wyraz aprobaty dla rządów junty zwalczającej nurty komunistyczne czy choćby tylko sympatyzujące z lewicą. Z jego licznych wypowiedzi wynikało dążenie do rewizjonizmu historycznego w sensie zminimalizowania odpowiedzialności rządów wojskowych za

35 I. Pérez Sarmenti, *Milei se opone el aborto. Podría derogar la Ley de interrupción voluntaria del embarazo si gana?*, CNNespañol, 18.08.2023, <https://cnnespanol.cnn.com/2023/08/18/milei-aborto-derogar-ley-argentina-orix-arg/> [dostęp: 22.01.2024].

36 *Las 'escandalosas' frases de la campaña de Javier Milei*.

37 M. Chavarría, *Las 10 frases más polémicas de Javier Milei* (tłum. własne).

38 Zob. J. Nicas, L. Cholakian Herrera, *Los polémicos insultos de Javier Milei contra el papa Francisco podrían afectar a su candidatura*, „The New York Times”, 16.10.2023, <https://www.nytimes.com/es/2023/10/16/espanol/javier-milei-papa-francisco-argentina.html> [dostęp: 24.01.2024].

łamanie praw człowieka i skalę represji. Milei przyznawał wprawdzie, że w czasie dyktatury wojskowych dochodziło do nadużyć (jednocześnie znacznie zaniżając liczbę ofiar reżimu), ale jednocześnie przypominał o aktach przemocy, za które odpowiedzialne były lewicowe ruchy wywrotowe (m.in. tzw. Montoneros)³⁹, opowiadając się tym samym za symetryzmem oceny nurtów ponoszących odpowiedzialność za przemoc i rozlew krwi dekady lat 70. XX wieku.

Zarysowane wyżej fundamenty ideowe przewijają się w wystąpieniach J. Mileia również w ciągu miesięcy po objęciu przezeń urzędu głowy państwa. Tak np. w czasie Światowego Forum Ekonomicznego w Davos w styczniu 2024 roku, diagnozując charakter współczesnych wyzwań, wskazał na kryzys wartości świata Zachodu, porzucenie wolności i optowanie na rzecz „socjalizmu, który tym samym oznacza biedę”⁴⁰. Jednocześnie skrytykował ideę sprawiedliwości społecznej jako miraż, wyrażając przekonanie, że jedynie zasada wolnego rynku stanowi panaceum na problemy społeczne i ekonomiczne. Podczas wystąpienia na Forum Milei wiele miejsca poświęcił promowaniu wartości libertariańskich, postrzeganych jako fundament rozwoju społecznego i gospodarczego⁴¹.

Pierwsze miesiące po zaprzysiężeniu obrazują konsekwencję ideową argentyńskiego przywódcy, choć otwarte pozostaje pytanie, czy i w jakim stopniu będzie próbował wdrożyć zapowiadane – tak różne – kierunki rozwiązań w toku swej prezydentury. Dotychczasowo najważniejszą inicjatywą prezydenta stał się liczący aż 664 artykuły pakiet zmian, powszechnie określany jako ustawa „Omnibus”, który przewidywał m.in. prywatyzację wszystkich państwowych przedsiębiorstw, zaostrzenie kar za zakłócanie porządku publicznego, reformę systemu edukacyjnego, drastyczne ograniczenie wydatków budżetowych na sektor kultury, zmianę prawa wyborczego, poluzowanie zasad norm ochrony środowiska. Szczególnie niepokojącym zapisem jest zamysł zaostrzenia regulacji ograniczających prawa do strajku i umożliwiających uznanie za nielegalne manifestacji, co zdaniem krytyków planowanych rozwiązań, wyznacza autorytarny kierunek zmian. Ustawa „Omnibus” zapowiadała zarazem weryfikację przyjętych we wcześniejszych latach regulacji w odpowiedzi na problem przemocy wobec kobiet (np. przyjętej w 2019 roku tzw. ustawy „Micaela”, wprowadzającej obowiązkowe szkolenia dla funkcjonariuszy publicznych m.in. z zakresu problemu kobietobójstwa, nazwanej tak od imienia młodej dziewczyny, która padła ofiarą przemocy tego typu), co w praktyce oznacza osłabienie narzędzi zapobiegania temu procederowi. Proponowany przez Javiera Mileia projekt

39 F. Rivas Molina, *El negacionismo de la dictadura que propone Milei no cala en los cuarteles argentinos*, „El País”, 16.11.2023, <https://elpais.com/argentina/2023-11-16/el-negacionismo-de-la-dictadura-que-propone-milei-no-cala-en-los-cuarteles-argentinos.html> [dostęp: 22.09.2024].

40 Javier Milei Speech in Davos – *World Economic Forum* https://www.misesde.org/wp-content/uploads/2024/01/20240119-javier_milei_speech_davos_wef_english.pdf [dostęp: 23.01.2024] (tłum. własne).

41 Tamże.

zmian odzwierciedlał zatem szereg idei, które deklarował w czasie kampanii prezydenckiej. Ustawa „Omnibus” spotkała się z krytyką nie tylko opozycji, ale też i wielu innych środowisk. Równolegle pozwala antycypować charakter i sposób sprawowania władzy – wprowadzania nagłych i szybkich decyzji za pomocą dekretów⁴², a jednocześnie starając się utrzymać zaangażowanie emocjonalne swych zwolenników i ich mobilizację.

Zakończenie

Reasumując, frazeologia polityczna Javiera Mileia stanowi jeden z przejawów efektywności dyskursu populistycznego, antysystemowego, z elementami mesjanizmu, który w bardzo ogólnikowy sposób objaśnia rzeczywistość i przedstawia uproszczone – diagnozę oraz rozwiązywanie złożonych problemów gospodarczych i społecznych. W trakcie kampanii prezydenckiej uwidoczniła się swoista synergia pogłębiającego się kryzysu gospodarczego i nawarstwiających się problemów społecznych z efektywnością oddziaływania emocjonalnych i populistycznych form dyskursywnych. Niewątpliwie była ona ważnym czynnikiem, który przesądził o sukcesie wyborczym Javiera Mileia. Pozostali uczestnicy zmagania o urząd głowy państwa nie potrafili zagospodarować politycznie fali niezadowolenia społecznego i związanych z nim emocji – gniewu, frustracji, zniechęcenia – i dla wielu oczekujących zmiany Argentyńczyków nie okazali się wiarygodni.

Należy dodać, że fenomen szybkiej kariery politycznej lidera, kreującego swój wizerunek na osobę „spoza układu”, a jednocześnie charyzmatyczną i wyrazistą, jest od dawna widoczny w pejzażu politycznym nie tylko państw latynoamerykańskich. Zaznaczmy, że stylizacja ta okazuje się w wielu przypadkach efektywna, choć zazwyczaj krótkookresowo. W wielu przypadkach politycy ci zyskują rozpoznawalność i popularność radykalnymi hasłami, przesyconymi agresją wobec środowisk uznanych za wrogie. Ilustruje to m.in. retoryka prezydenta Brazylii Jaira Bolsonaro (2019-2022) przeciwko lewicy, osobom LGBT, ekologom, czy nieustanne ataki werbalne na oponentów, prowadzone w czasie kampanii wyborczej w USA przez Donalda Trumpa, o którym zresztą Milei niejednokrotnie wypowiadał się bardzo przychylnie.

Co charakterystyczne, prowadząc agresywny, nacechowany emocjami dyskurs atakujący adwersarzy i obrzucający ich obelgami, liderzy typu Javier Milei czy Donald Trump zyskują popularność i zdobywają poparcie szerokich grup społecznych, zniechęconych do elit rządzących. Posługiwanie się kłamstwem, niespójność deklaracji, proponowanie kontrowersyjnych rozwiązań – wszystko to współtworzy wyrazistość i ekscentryczność

42 G. Lissardy, *Más que libertario, Milei por ahora es como un mandamás que considera que hay que cambiarlo todo y de golpe*.

wizerunku politycznego, która z kolei przekłada się na sympatie wyborców, m.in. niemałej części przedstawicieli klasy średniej. Hasła skierowane przeciwko nieudolnej i skorumpowanej kaście polityków trafiają w Argentynie, jak wspomniano, na szczególnie podatny grunt. Bardzo emocjonalny styl dyskursu Mileia w trakcie kampanii wyborczej uwidocznił się zwłaszcza w kontekście inwektyw kierowanych wobec oponentów oraz haseł kojarzonych z nurtem lewicowym czy ideą państwa opiekuńczego. Niewątpliwie uwarunkowaniami sprzyjającymi Mileiowi i innym politykom o podobnym profilu są nierozwiązane problemy różnorodnego typu. W przypadku Argentyny ich główny wymiar określają nawracające, głębokie kryzysy gospodarcze i pauperyzacja dużej części populacji. W tym kontekście do zdiagnozowania stylu narracji takich polityków szczególnie adekwatna jest wspomniana postać lidera „strażaka”, który kreuje swój *image* na miarę swoistego wybawcy, znającego sposób na zażegnanie kryzysu.

Należy jednak pamiętać, że radykalny przekaz przyczynia się do pogłębienia polaryzacji społecznej i podsyca konflikty społeczne. Ich wyrazem były np. wielotysięczne protesty w grudniu 2023 i w styczniu 2024 roku przeciwko polityce Javiera Mileia, zmierzającej w kierunku deregulacji gospodarki, oraz strajk generalny zorganizowany przez związki zawodowe w wielu sektorach. Demonstracje przeciwników prezydenta, spowodowane m.in. dalszym wzrostem ceny (m.in. gazu, prądu i paliwa) odbyły się także poza granicami Argentyny, m.in. w stolicach kilku państw europejskich. Niewątpliwie kontynuacja zapowiadanych projektów ograniczenia wydatków socjalnych i realizacji pakietu reform wolnorynkowych spowoduje eskalację napięć społecznych i doprowadzi do dalszych manifestacji. W lipcu 2024 roku Milei zawetował podwyżki emerytur, co wywołało kolejną falę niezadowolenia. Ponadto prezydent będzie nadal musiał mierzyć się z opozycją, która w parlamencie będzie prawdopodobnie próbowała zablokować część planowanych przez niego zmian, oraz z wystąpieniami licznych grup społecznych, m.in. związków zawodowych, protestujących przeciwko zamierzeniom masowej redukcji zatrudnienia w wielu sektorach. Tak np. w kwietniu 2024 roku w demonstracjach wzięło udział ok. 150 tys. osób sprzeciwiających się forsowanym przez nową administrację ograniczeniom wydatków w sektorze edukacji. Wątpliwe jest, aby zapowiadane przez Milei reformy wolnorynkowe, którym towarzyszy ograniczenie inwestycji społecznych i wzrost cen, poprawiły długoterminowo stan argentyńskiej gospodarki oraz zatrzymały głęboki proces pauperyzacji tak wielu jej obywateli. W ciągu kilku miesięcy po zaprzysiężeniu prezydent winą za zapaść ekonomiczną państwa obarczał konsekwentnie poprzednie ekipy i kontynuował brutalną, napastliwą retorykę wobec swoich adwersarzy.

Wszystko to pozwala antycypować narastanie konfliktów społecznych i politycznych, które – jeśli będą się pogłębiać – sprawia, że Milei nie zdoła zapewnić sobie wystarczającego do reelekcji poparcia i, podobnie jak Jair Bolsonaro w Brazylii, zostanie zastąpiony przez polityka optującego na rzecz rozwiązań bliższych idei państwa opiekuńczego.

Trudno oczywiście przesądzać prawdopodobieństwo zaistnienia takiego scenariusza, gdyż wiele zależy od skuteczności rządu w zmaganiu się z kryzysem i od kondycji gospodarki, na którą, jak wiadomo, mają również ogromny wpływ procesy zewnętrzne. Wiele zależy też od umiejętności budowania wizerunku politycznego przez Mileia już jako prezydenta. Jeżeli uda mu się umiejętnie konstruować swój *image*, korzystając w dalszym ciągu z komunikatorów wirtualnych, tak jak uczynił to prezydent Salvadora Nayib Bukele, istnieje duże prawdopodobieństwo swoistego administrowania nastrojami społecznymi i dalszego mobilizowania środowisk, które są podatne na prowadzoną przez lidera LLA retorykę.

Bibliografia

OPRACOWANIA

- Amengay A., Stockemer D., *The Radical Right in Western Europe: A Meta-Analysis of Structural Factors*, „Political Studies Review”, 17 (2018), no. 1, s. 30-40, <https://doi.org/10.1177/1478929918777975>.
- Ariza A., March V., Torres S., *La comunicación política de Javier Milei en TikTok*, „Intersecciones en Comunicación”, 2 (2023), n. 17, <https://doi.org/10.51385/ic.v2i17.182>.
- Cicchirillo V., Hmielowski J., Hutchens M., *The Mainstreaming of Verbally Aggressive Online Political Behaviors*, „Cybertechnology, Behavior, and Social Networking”, 18 (2015), no. 5, s. 253-259, <https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0355>.
- Dijk T.A. van, *Political Discourse and Ideology*, „Doxa Comunicación”, 2002, n. 1, s. 207-225, <http://dx.doi.org/10.31921/doxacom.n1a12>.
- Dudała R., *Nowy populizm w Argentynie. Analiza na przykładzie kampanii prezydenckiej w 2023 roku*, „Ameryka Łacińska”, 32 (2024), nr 1, s. 5-28, <https://doi.org/10.7311/20811152.2024.123.01>.
- Dunmire P.L., *Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and Politics of Language*, „Language and Linguistics Compass”, 6 (2012), no. 11, s. 735-751, <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>.
- Flax R., Zullo J., *Cambios y permanencias en el discurso político argentino: el caso de la campaña electoral 2019*, „Logos: Revista de Lingüística, Filosofía y Literatura”, 32 (2022), n. 1, s. 207-228, <https://doi.org/10.15443/rl3213>.
- Freidenberg F., *La tentación populista. Una vía al poder en América Latina*, Madrid 2007.
- Gruszczyński M., Dąbrowska-Gruszczyńska K., *Sukces i załamanie argentyńskiego eksperymentu gospodarczego. Kurs peso w kontekście presji rynkowej w latach 2006-2015*, „Studia Ekonomiczne”, 2018, nr 352, s. 76-86.
- Hermann M.G., *The Ingredients of Leadership*, in: *Political Psychology: Contemporary Problems and Issues*, ed. M.G. Hermann, San Francisco 1986, s. 167-192.
- Hernández Carballido M., *¿Qué es antipolítica?*, „Revista Uruguaya de Ciencia Política”, 32 (2023), n. 1, s. 9-29, <https://doi.org/10.26851/RUCP.32.1.1>.

- Kosmynka S., *El papel del carisma en el liderazgo político a la luz de determinadas concepciones teóricas*, „Estudios Latinoamericanos”, 31 (2011), s. 79-104.
- Kosmynka S., „Uczyńmy Hiszpanię wielką”. *Partia Vox jako krystalizacja radykalnej prawicy na Półwyspie Iberyjskim*, „Przegląd Politologiczny”, 2021, nr 1, s. 87-101, <https://doi.org/10.14746/pp.2021.26.1.6>.
- Martins M.S., *Libertarios, redes y campaña electoral: el caso de Javier Milei en Instagram*, „Actas de Periodismo y Comunicación”, 7 (2021), n. 2, <https://perio.unlp.edu.ar/ojs/index.php/actas/article/view/7347> [dostęp: 28.09.2024].
- Mirza C.A., *Movimientos sociales y sistemas políticos de América Latina. La construcción de nuevas democracias*, Buenos Aires 2006.
- Mudde C., *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge 2007.
- Renström E.A., Bäck H., Carroll R., *Threats, Emotions, and Affective Polarization*, „Political Psychology”, 44 (2023), no. 6, s. 1337-1366, <https://doi.org/10.1111/pops.12899>.
- Stachurska-Rak E., *Argentyński kryzys gospodarczy – scheda peronizmu*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2013, nr 315, s. 260-268.
- Tobiasz M., *Citizens in the “Realm of Anti-Politics”*, „Studia Politologiczne”, 70 (2023), s. 103-122, <https://doi.org/10.33896/spolit.2023.70.5>.
- Torre C. de la, *¿Es el populismo la forma constitutiva de la democracia en Latinoamérica?*, in: *Vox populi. Populismo y democracia en Latinoamérica*, ed. J. Aibar Gaete, México 2007, s. 55-82.
- Truffelli M., Zambernardi L., *Taking Modernity to Extremes: On the Roots of Anti-Politics*, „Political Studies Review”, 19 (2021), no. 1, s. 96-110, <https://doi.org/10.1177/1478929919887345>.
- Vargas Paredes M.S., *Introducción*, in: *Liderazgo, políticas públicas y cambio organizacional. Lecciones desde Iberoamérica*, ed. M.S. Vargas Paredes, México 2009, s. 18-36.
- Vommaro G., *Elecciones Argentina 2023: la política amenazada por la crisis económica*, „Más Poder Local”, 2023, n. 54, s. 135-139, <https://doi.org/10.56151/maspoderlocal.208>.
- Wood M., *The Political Ideas Underpinning Political Distrust: Analysing Four Types of Anti-politics*, „Representation: Journal of Representative Democracy”, 58 (2022), issue 1, s. 27-48, <https://doi.org/10.1080/00344893.2021.1954076>.

NETOGRAFIA

- Las 10 frases más picantes de Milei*, „Economía y Política”, 12.09.2021, <https://www.cronista.com/economia-politica/las-10-frases-mas-picantes-de-milei-en-campana/> [dostęp: 1.02.2024].
- Andrino B., Hidalgo Pérez M., *Mapa. ¿Quién ha votado a Milei? Así son sus apoyos por edad, género o territorio*, „El País”, 21.11.2023, <https://elpais.com/argentina/2023-11-21/mapa-quien-ha-votado-a-milei-asi-son-sus-apoyos-por-edad-genero-o-territorio.html> [dostęp: 29.09.2024].
- Belgrano T., *Javier Milei and the Populist Wave in Argentina*, „Global Americans”, 21.12.2023, <https://globalamericans.org/javier-milei-and-the-populist-wave-in-argentina/> [dostęp: 28.09.2024].
- Chavarría M., *Las 10 frases más polémicas de Javier Milei*, „La Razón”, 20.11.2023, https://www.larazon.es/internacional/10-frases-mas-polemicas-javier-milei_20231120655b2639b276150001c07898.html [dostęp: 09.02.2024].
- Degl’Innocenti C., *„Comunicación en la ira”: la exitosa narrativa con la que Javier Milei conectó con la gente y quebró el mapa político*, „Perfil”, 18.08.2023, <https://www.perfil.com/noticias/politica/comunion-en-la-ira-la-narrativa-con-la-que-el-libertario-quebro-el-mapa-politico.phtml> [dostęp: 06.02.2024].

- Las ‘escandalosas’ frases de la campaña de Javier Milei*, „El País”, 19.10.2023, https://elpais.bo/internacional/20231019_las-escandalosas-frases-de-la-campana-de-javier-milei.html [dostęp: 1.02.2024].
- Javier Milei Speech in Davos – World Economic Forum*, https://www.misesde.org/wp-content/uploads/2024/01/20240119-javier_milei_speech_davos_wef_english.pdf [dostęp: 23.01.2024].
- Lissardy G., *Más que libertario, Milei por ahora es como un mandamás que considera que hay que cambiarlo todo y de golpe*, BBC News Mundo, 11.01.2024, <https://www.bbc.com/mundo/articles/cj7gpnd9k9ko> [dostęp: 29.01.2024].
- Malamud C., *El tsunami de descontento que golpeó a Argentina*, Real Instituto Elcano, 20.11.2023, <https://www.realinstitutoelcano.org/comentarios/el-tsunami-de-descontento-que-golpeo-a-argentina/> [dostęp: 22.01.2024].
- Nicas J., Cholakian Herrera L., *Los polémicos insultos de Javier Milei contra el papa Francisco podrían afectar a su candidatura*, „The New York Times”, 16.10.2023, <https://www.nytimes.com/es/2023/10/16/espanol/javier-milei-papa-francisco-argentina.html> [dostęp: 24.01.2024].
- Pérez Sarmenti I., *Milei se opone el aborto. Podría derogar la Ley de interrupción voluntaria del embarazo si gana?*, CNNEspanol, 18.08.2023, <https://cnnespanol.cnn.com/2023/08/18/milei-aborto-derogar-ley-argentina-orix-arg/> [dostęp: 22.01.2024].
- Rivas Molina F., *El negacionismo de la dictadura que propone Milei no cala en los cuarteles argentinos*, „El País”, 16.11.2023, <https://elpais.com/argentina/2023-11-16/el-negacionismo-de-la-dictadura-que-propone-milei-no-cala-en-los-cuarteles-argentinos.html> [dostęp: 22.09.2024].
- Vommaro G., *La ultraderecha en Argentina: entre el oportunismo y la innovación de Milei*, Noviembre de 2023, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/chile/20671.pdf> [dostęp: 26.01.2024].